

**AMERICA
LATINA**

2177

informatieblad over latijns-amerika

Informatieblad over Latijns-Amerika
Tweemaandelijks tijdschrift
uitgegeven door de Stichting
Latijns-Amerika

1e jaargang nummer 4
januari 1966

STICHTINGSBESTUUR

Dr. J. v. d. Besselaar
Prof. dr. L. Baeck
Ch. Donker (voorzitter)
A. Deboutte
P. Nelen (secretaris)
Drs. H. Linnebank
Dr. H. Riemens

REDACTIERAAD

Prof. dr. L. Baeck (Leuven)
Dr. J. v. d. Besselaar (Nijmegen)
Ch. Donker (Roermond)
Drs. H. Linnebank (Brussel)
Dr. H. Riemens (Amsterdam)
Drs. H. van Roosmalen (Den Haag)
E. H. van der Perre (Leuven)
A. Vanistendael (Brussel)

REDACTIE

J. d'Haenens
R. Henrad
P. Nelen
Sig. W. Wolf (secretaris)
Redactie-secretariaat:
Ambachtsgaard 114, Den Haag
Tel. 070 - 671815

ADMINISTRATIE

Voor Nederland:
College voor Latijns-Amerika,
Heinsbergerweg 12, Roermond
Tel. 04750 - 2685

Voor België:
A. Deboutte,
Tel. 016 - 22930
Dekenstraat 28, Leuven

ADVERTENTIE-ADMINISTRATIE

Nobelstraat 21, Heerlen
Tel. 04440 - 2551

ABONNEMENTEN

Voor Nederland:
Studerenden: f 6,- per jaar
Niet-studerenden: f 10,- per jaar
Giro 989951 t.n.v. College voor
Latijns-Amerika
Heinsbergerweg 12, Roermond
Losse nummers f 2,- per expl.

Voor België:
Studerenden: 60 fr. per jaar
Niet-studerenden: 100 fr. per jaar
Postcheck 165032 t.n.v. A. Deboutte
Dekenstraat 28, Leuven.
Losse nummers:
20 fr. per exemplaar

Niets uit deze uitgave mag zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de redactie worden overgenomen.

Pax Americana en stuntwerk

Vorig jaar hield de Amerikaanse hoogleraar Richard M. Morse voor de radiozender RIAS-Berlin een lezing over de politieke en sociale geschiedenis van Latijns-Amerika. In deze lezing gaf Richard Morse een toekomstvisie over de politieke ontwikkeling van Latijns-Amerika, een visie die in het kort hierop neerkomt dat het afgelopen is met de PAX AMERICANA in Latijns-Amerika. Voorts rekende hij af met de mening dat Latijns-Amerika 'revolutieziek' is, een mening die diep ingeworteld schijnt te zijn bij velen, niet in de laatste plaats in Europa. Op pag. 3 treft men de uiteenzetting aan van Richard Morse.

Twee jaar geleden gingen enkele leden van het Nederlands Vrijwilligers Corps naar Noord-Oost Brazilië om te 'helpen'. 'Het was een stunt die vanaf het begin weinig kans van slagen had', zegt een Nederlandse geestelijke die dertien jaar werkt in dit probleemgebied van Brazilië. Op pag. 12.

Over de ontwikkeling van de filmkunst in Latijns-Amerika schrijft Ivo Nelissen op pag. 17.

informatieblad over latijns-amerika

Niet alleen in Europa maar ook in Brazilië bestaan veel misverstanden over de Afrikaanse-Braziliaanse godsdienst Xangô. Deze godsdienst wordt door velen ten onrechte beschouwd als 'polyteïstisch en barbaars'. Marcos de Albuquerque, die verscheidene malen de 'terreiros' van Recife bezocht beschrijft op pag. 9 wat de Xangô, Macumba en Candomblé, inhoudt.

INHOUD

René Barrientos, tijdelijk staatshoofd van Bolivia . . .	pag. 2	Film in de Latijns-Amerikaan- se landen	pag. 15
Einde van Pax Americana . .	pag. 3	Inchalam S.A.	pag. 18
Afrikaans-Braziliaanse culten in Recife	pag. 9	Het testament van de hond .	pag. 20
Nederlandse vrijwilligers in N.O.-Brazilië	pag. 12		

Afrikaanse - Braziliaanse culten in Recife

Xangô, Macumba, Spiritisme, magische woorden vol geheimzinnige bijklanken voor het Europese oor, vele malen gehoord en gelezen in toeristische reisverhalen, beschreven als „plechtigheden waarbij op barbaarse wijze bloedige offers gebracht worden, heidense godsdienst, bezetenheid van personen etc”. Meestal verhoogt de schrijver dan nog de spanning door mede te delen dat het niemand is toegestaan deze plechtigheden bij te wonen, zodoende zijn onwetendheid onthullend. Niet alleen in Europa is het zeldzaam dat er een objectief beeld over deze godsdienst gegeven wordt, ook in Brazilië bestaan vele misverstanden over Xangô en Macumba. Marcos de Albuquerque heeft verscheidene malen de „terreiros” van Recife bezocht om te trachten het waas van onwetendheid en geheimzinnigheid dat hangt over deze godsdienst een weinig op te lichten.

Recife, de derde stad van Brazilië, telt ongeveer een miljoen inwoners waarvan de helft woont in de wijken van de elite en de beter gesitueerden, en de andere helft verspreid in de heuvels en de moerassen. Uitersten in hoogte en vochtigheid, maar beiden op gelijk niveau wat ellende en promiscuïteit betreft. In volstreekte afwezigheid van hygiëne wonen in deze moerassen en op de heuvels duizenden families in paalwoningen of houten barakken.

In dit socio-cultureel klimaat, waar bijna de hele bevolking zegt katholiek te zijn, maar slechts zes procent praktiserend is, staan, behalve protestantse tempels en katholieke kerken, 400-500 centra van een cultus met Afrikaanse oorsprong die met de slavenhandel in Brazilië werd ingevoerd door de Portugese kolonisten.

Het scheppingsverhaal van deze cultus wil dat Olorun, de hemel-god, het bestuur niet meer alleen aankon. Hij vroeg dus hulp aan de grootste der orixás — de mindere godheden ofwel heiligen — de hemelgod Obatalá, en aan Oduduá, de aarde aan wie hij de voortplanting toevertrouwde. Uit het huwelijk van Obatalá en Oduduá worden twee kinderen geboren: Aganjá, het vasteland en Yëmanjá, de wateren, die op hun beurt een huwelijk sluiten waaruit geboren wordt: Orungán, de lucht. Orungán raakte

verliefd op zijn moeder en besluit haar te verkrachten. Yëmanjá, vol schaamte, vlucht achtervolgd door haar zoon, waarbij zij echter komt te vallen en sterft. Haar twee enorme borsten barsten open en er stromen twee rivieren uit die zich later verenigen in een groot meer, die het voedende water levert voor de godheden die nu uit haar schoot geboren worden: Dadá, godin van de plantenwereld, Xangô, god van de donder, Ogún, god van het ijzer en de oorlog, Olôkun, god van de zee, Olôxá, godin van de Nigerrivier, Oxún, godin van de rivier Oxún, Obá, godin van de rivier Obá, Okô, god van de landbouw, Oxôssi, god van de jacht, Okê, god van de bergen, Ajê-Xalungá, god van de gezondheid, Xanpanam, god van de pokken, Orun, de zon en Oxu, de maan.

De Afro-Braziliaanse godsdienst wordt door velen ten onrechte als polytheïstisch beschouwd. Er is echter één oppergod, waar al de anderen, als helpers, aan onderworpen zijn. De orixás, de mindere godheden, nemen hier de plaats in van de katholieke heiligen. In het katholicisme worden de heiligen als kleine goden vereerd, zodat men onmogelijk kan beweren dat de zwarte godsdienst polytheïstisch is, indien men niet de katholieke ook als zodanig beschouwd. De Portugese kolonisten doopten hun sla-

ven en dwongen hen tot katholieke praktijken, die zij echter niet begrepen. Het betrof hier een godsdienst vol dogma's en mysteries. Desondanks pasten de slaven zich aan. Uit dit samengaan van twee godsdiensten ontstond een nieuwe godsdienst met nieuwe rituelen en gebruiken.

De Afrikaanse godsdiensten in Brazilië ontvingen verscheidene benamingen: Xangô in Recife, Candomblé in Bahia, Macumba in Rio de Janeiro enz. Deze naamgeving is ofwel te wijten aan het plaatselijk spraakgebruik, zoals het geval is in Bahia, waar het woord candomblé oorspronkelijk de grote jaarlijkse feesten van de Afrikaanse secte betekenden, ofwel gevolg van de grote invloed door een godheid in een bepaalde streek uitgeoefend, zoals het geval is in Recife, waar de god van de donder, Xangô — gelijkgesteld met Sint Jan de Doper — een groot prestige geniet en zo zijn naam gaf aan de godsdienst.

De centra van de Afro-Braziliaanse culten in Recife terreiro de Xangô — die zoals de Afrikaanse orixás bijna steeds een katholieke naam bezitten, zoals b.v. „Spiritistisch Centrum O.L. Vrouw van de berg Carmel” — zijn bij voorkeur gelegen op meer verwijderde plaatsen van de stad. De „terreiros” beslaan enkele vertrekken van het particulier huis van de priester van de cultus. Voor de cultus zijn twee vertrekken nodig: de zaal, waar de publieke ceremoniën plaats vinden en het pegí, een klein vertrek waar de rituele voorwerpen worden bewaard en waar zich de offers en de andere rituelen met particulier karakter voltrekken.

De „terreiros” staan onder leiding van een priester, de Babalorixá (in het Portugees „pai do santo”, d.w.z.: „vader van de heilige”). Vaak treft men ook een priesteres aan, Ialorixá of „moeder van de heilige” genaamd. Onder de leden van de cultus bestaat een zekere rangorde die begint met de simpele ingewijde en eindigt met de priesters, waaronder weer verschillende categorieën kunnen worden onderscheiden. Zowel priester als priesteres van de cultus zijn de hoogste en tevens autonome godsdienstige autoriteit en aan niemand onderworpen, behalve aan de godheden die zij raadplegen, door het werpen van schelpen. Deze godsdienstige onafhankelijkheid leidt tot kostbare offers. De rituelen van de cultus worden onderverdeeld in particuliere, half-publieke en openbare rituelen. De particuliere

De geit is een van de dieren die worden geofferd aan de „moeder van het water”. In een klein kamertje laat men het bloed van het gedode beest over het geschoren hoofd van de iaô (novice) lopen. Dit ritueel maakt deel uit van de inwijding van de „dochter van de heilige”.

Na de slachting van de vogels worden de veren op het hoofd van de novice gelegd.

cultus in de zwarte godsdienst is nog niet voldoende bestudeerd, maar men weet wel het bestaan van een relatie tussen de priester en de godheid door middel van waarzeggingspraktijken.

De half-publieke ritus kan onderverdeeld worden in de initiatieriten en de normale offers. Tijdens de initiatieritus onderwerpt de inwijdeling zich aan verschillende ceremoniën, die kostbaar zijn, aangezien er een groot aantal dieren ter ere van de wijdeling moeten worden geofferd, zoals b.v. geiten, schapen, kippen, waarvan men het bloed drinkt vermengd met honing en spijsolie. Gezien de geringe financiële mogelijkheden van de meeste aanhangers bereiken velen een hoge leeftijd zonder er in geslaagd te zijn zich in te wijden.

Tijdens de normale offers worden kippen, hanen, duiven- en schotels met rijst, maismeel en vruchten geofferd waaraan tevens

een geest wordt toegeschreven. Nadat de godheid de geest van deze offergaven heeft gegeten worden de offergaven na de publieke plechtigheid door alle gelovigen genuttigd.

De publieke plechtigheden hebben meer een feestelijk dan een godsdienstig karakter. Tot de voornaamste feestelijke uitingen behoort de z.g. „toque” ofwel de vereniging van de aanhangers die onder leiding van de priester liederen aanheffen en dansen in aanbidding van de heiligen. Elke Orixá, elke heilige, heeft zijn voorkeur voor bepaalde kleuren die door de leden worden gebruikt al naargelang zij door de priester deze of gene godheid tot hun patroon hebben.

De gezangen worden begeleid door twee of drie percussie-instrumenten, „atabaques” geheten, grote trommen of congo's van Afrikaans type, die met de hand of met

stokken worden geslagen.

De voornaamste bedoeling van de „toques” is de orixás in de stervelingen te brengen. Dansend geraken de deelnemers in een trance waardoor zij in contact treden met de heilige, een speciale toestand waardoor zich de vereniging voltrekt van de primitieve wereld met de buitenwereld.

Een andere zeer belangrijke ceremonie vindt slechts één maal per jaar plaats en wel op de feestdag van O.L. Vrouw Onbevleete Ontvangenis (Yêmanjá) op welke dag een reeks geschenken ter harer ere aan de zee worden toevertrouwd. Indien het bootje, waarin de geschenken worden geplaatst, niet ondergaat betekent dit dat Yêmanjá ze niet wil aannemen. Wegens de hoge kosten wordt deze viering door de minder draagkrachtige terreiros echter vaak achterwege gelaten.

Bij de meeste godsdiensten nemen de

In processie trekken de leden van de secte uit om de „Moeder van het water” hulde te brengen in de vorm van reukwerken, zeep en spiegels die in zee worden geworpen.

Geheel beschilderd met witte vlekken en de geliefkoosde kleuren van de heilige waaraan ze is toegewijd wacht de novice haar beurt af om aan het publiek te worden voorgesteld. De veer op het voorhoofd van de novice is vastgemaakt met stro afkomstig van de Afrikaanse kust.

kinderen bijna automatisch de godsdienst van hun ouders over. Bij de Afro-Braziliaanse cultus is dit echter niet het geval. Van de priesters beantwoordt slechts acht procent aan deze familietraditie, welk percentage we ook voor de overige leden mogen aannemen aangezien men om als priester te eindigen als gewoon lid moet beginnen. Leden die uit eigen wil tot de cultus toetreden vormen 24 procent van het totaal. Maar het grote motief — in 60 procent van de gevallen — is ziekte. De meesten nemen hun toevlucht tot de cultus om er genezing te vinden of na genezing gevonden te hebben door bemiddeling van de priester.

De priester heeft in het algemeen weinig religieuze invloed in zijn familie. Zo treffen we terreiros aan waar de echtgenote van de priester zelf geen deel neemt aan de cultus, en elders priesteressen die hun

ambt uitoefenen zonder dat haar echtgenoot daar bezwaar tegen maakt.

In de terreiros wordt financieel door alle gelovigen een bijdrage geleverd, die over het algemeen echter niet voldoende is om het terreiro te onderhouden. De onkosten aan een terreiro verbonden zijn zeer hoog, terwijl de leden vooral voortkomen uit de lagere volksklassen, die toch al geen hoge bijdragen kunnen geven. Vandaar dat slechts veertig procent van de priesters uitsluitend kan leven van de opbrengst van hun terreiro. De anderen zijn gedwongen een baan te zoeken die hun meer opbrengt. Onder hen treffen wij de meest verschillende beroepen aan. Men merkt aan niets dat er een verbinding bestaat tussen hen en hun terreiro, behalve misschien door het grote aantal ringen met symbolische betekenis die zij gewoon zijn te dragen.

Bij de meeste godsdiensten wonen de ge-

lovigen de plechtigheden bij in de kerk of tempel ter plaatse, zo dicht mogelijk bij hun woonplaats gelegen. Geen enkele reden dwingt hen om verder afgelegen kerken te bezoeken, enkele uitzonderingen misschien daargelaten. Bij de Afro-Braziliaanse cultus beperkt de invloedssfeer zich echter niet tot de woonwijk of de onmiddellijke omgeving van het terreiro. Een groot gedeelte van de leden woont in een ander gedeelte van de stad of zelfs daarbuiten, in of buiten Pernambuco in de staten Paraíba, Bahia en Alagôas, met het resultaat dat deze het terreiro slechts één maal per jaar bezoeken om aan hun verplichtingen van de heilige waar ze aan zijn toegewijd te voldoen. Zelfs al verandert iemand van woonplaats, toch zal hij voortaan zijn plichten moeten volbrengen in het terreiro waar eenmaal zijn initiëritus is voltrokken.

Texto disponibilizado pelo site Brasil Arqueológico - Equipe do Laboratório de Arqueologia da Universidade Federal de Pernambuco - <http://www.magmarqueologia.pro.br/>

Conteúdo protegido pela lei de direitos autorais. É permitida a reprodução parcial ou total deste texto, sem alteração de seu conteúdo original, desde que seja citada a fonte e o autor.

COMO CITAR ESTA OBRA:

ALBUQUERQUE, Marcos. Afrikaanse-braziliaanse culten in Recife. **América Latina**, Roermond (Holanda), v. 1, n. 4, p. 9-11, jan. 1966.